

САМОТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ*

Ольга ШАЮК

здобувачка, викладач кафедри іноземних мов
при факультеті банківського бізнесу
Національного економічного університету
(м. Тернопіль)
Copyright © 2010

У форматі гуманістичної психології розглянуто самотолерантність як активну установку, котра виявляється у розумінні особистістю самої себе, своїх цілей, сенсу буття і на цій основі уможливорює прогнозування нею своєї поведінки і реакції на конкретну ситуацію, подію, реалізацію бажаного як із її власного погляду, так і з позиції оточення. Визначено місце самотолерантності серед інших різновидів професійної толерантності. Доведено, що самотолерантність, як і толерантність загалом, є засадниче практичною передумовою виживання і важливим компонентом свідомості – інтегральною ланкою самосвідомості особистості.

Головна суть ідейної першооснови гуманістичної психології зводиться до того, що людина володіє великим потенціалом можливостей, пов'язаних із саморозкриттям та особистісним зростанням. Відтак даний психологічний напрямок уможливорює вивчення феномена толерантності в контексті змістово-динамічної сутності людського розвитку, передусім звертаючи увагу на ті ситуації, коли людині доводиться стикатися з фактом сторонньої дії найрізноманітніших відмінностей між людьми, множинності форм повсякденного громадянського буття, а також визнання неминучості співіснування із собі подібними у поліпроблемному соціумі і готовності конструктивно творити свій внутрішній світ сильним, гнучким і відкритим для будь-якої міжособистої взаємодії. Так, скажімо, К. Роджерс [2] розглядає природу людини через механізм дії основного мотиву її поведінки – вроджене прагнення до самоактуалізації як найповніше втілення у повсякденні її вершинних намірів, здібностей, талантів. Відтак і прагнення людини зробити

* Дослідження здійснене в межах дисертаційної теми "Психологічні особливості формування професійної толерантності у майбутніх економістів", спеціальність 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

своє життя більш різнобічним – це природне бажання, яке реально уможливило розвитковий перебіг самоактуалізаційного процесу у його психотенденційній загальності (типовості) і водночас у персонологічній та суто самісній унікальності (неповторності) [3].

К. Роджерс, описуючи механізм самоактуалізації, показує, що одним із основних його критеріїв є цілісність особистості (тобто Я людини), яка передбачає перш за все повне *прийняття себе*. Прийняти себе – означає домогтися вичерпного поцінування всіх своїх характерологічних рис, індивідуальних особливостей, у тому числі напрацьованих інтенцій, потенцій і тенденцій. Якщо людина приймає у собі тільки ті риси, які в ній визнають навколишні, то це призводить до тривоги, депресії, дисгармонії внутрішнього світу. Заперечуючи власні емоції, пориви, прагнення, наміри, афекти, вона стає більш вразливою психологічно, знесиленою духовно, тобто сама створює собі психологічні проблеми. Усвідомлення і прийняття таких почуттів, як гнів, злість, страх, сором, провина й можливість їх імовірних учинкових формовив вочевидь важливіше для внутрішнього здоров'я людини, ніж самовідчуження переживань і почуттів, спрямоване на “захист своєї високої самооцінки”. “Людина все більшою мірою здатна чути себе, переживати те, що в ній відбувається... Вона також більш відкрита своїм почуттям сміливості, ніжності і благоговіння, ... вільно може жити своїми суб'єктивними почуттями так, як вони у ній існують, і вона також здатна усвідомлювати ці почуття” [2, с. 227].

Не менш важливою самоактуалізаційною спроможністю особистості є здатність керувати своїм емоційним станом, вибирати те, що відповідає ситуації, і так контролювати себе. Зокрема, К. Роджерс пише, що вона буде агресивною у ситуаціях, де насправді повинна бути використана агресія, але в неї не буде зростаючої потреби в агресії, у такої людини – це природне внутрішнє врівноваження однієї потреби іншою і виявлення найкращих варіантів поведінки [2]. У такий спосіб фактично проблема толерантності усуспільненого суб'єкта життєдіяльності у психогуманістичній теорії трансформується у *проблему самотолерантності* щодо своєї поведінки, процесу і результатів соціальної взаємодії, врешті-решт і стосовно повноти реалізації ним власного – природного, людського й суто самісного – потенціалу кожної миті повсякдення. І К. Роджерс це яскраво демонструє логікою розгортання своїх теоретизувань: людина, котра йде шляхом самоактуалізації, здатна і вміє змінювати свою поведінку, вибирати ту тактику вчинкових дій, яка найбільше відповідає ситуації і її особистісному зростанню. “Вона більшою мірою спроможна дати можливість усьому своєму вільному, складно функціонуючому організму вибрати із великої кількості імовірних саме той варіант поведінки, який справді задовольнятиме її у даний момент” [2, с. 242], а відтак толеруватиме з довіллям. Отож самотолерантно налаштована людина, володіючи поведінковою гнучкістю, спонтанністю, креативністю, не обов'язково буде “пристосована” до своєї культури, але майже обов'язково

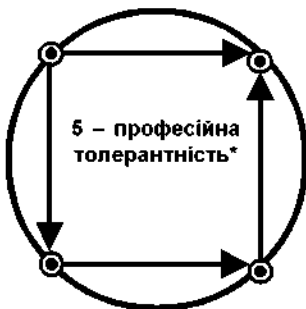
1 – самотолерантність:

здатність вийти на рефлексивну позицію стосовно власних цінностей та установок і водночас готовність змінити їх у позитивно-гуманному напрямку

2 – взаємотолерантність:

здатність і реальна можливість бути почутим, вислуханим, зрозумілим і прийнятим на психодуховному рівні контактування з іншими

***5 – професійна толерантність** – це: а) здатність до безконфліктної поведінки або, принаймні, до конструктивного вирішення ділових конфліктів у професійній сфері, через розуміння та сприйняття поглядів інших; б) відмова від професійного догматизму, спроможність до саморозвитку і фахового самовдосконалення; в) вміння налагоджувати контакти з навколишніми, у тому числі й практичне мистецтво пошуку компромісів

4 – толерантність:

терпимість до відмінностей серед людей, уміння жити, не заважаючи та не порушуючи права та свободи інших

3 – квазітолерантність:

неусвідомлене позитивне ставлення до будь-якого суб'єкта (група, людина, тварина) взаємодії, котра формовується в актах-інтенціях внутрішнього прийняття, довіри, схвалення, захоплення, прихильності

Рис.

*Місце самотолерантності
серед різновидів професійної толерантності особистості*

не буде конформістом і, водночас, відрізнятиметься високим індексом як самотолерантності, так і особистісної та соціальної толерантності.

Зауважимо, що самотолерантність вимагає серйозного внутрішнього зусилля, яке не лежить на поверхні, адже це не бездіяльність і не споглядання (самоспоглядання), а активна установка, котра виявляється у розумінні самого себе, своїх цілей, сенсу буття [див. 5] і на цій основі – здійснення прогнозування поведінки і реакції особистості на конкретну ситуацію, подію, реалізацію бажаного як з погляду її самої, так і з позиції оточення. Без самотолерантності особистість може зануритися у безконечну рефлексивність з приводу своїх учинків ("бути чи не бути"). А тому вона є засадничо-практичною передумовою виживання і важливим компонентом свідомості та зв'язуючою ланкою самосвідомості.

Отже, самотолерантність – це можливість конструктивно-перетворювального ставлення до ситуацій і втілення його у суб'єкт-суб'єктних стосунках, які постають основою толерантності на міжособистісному рівні. Відтак, спираючись на *типологічний підхід у професійному методологуванні*,

розроблений А.В. Фурманом [4], є можливість визначити місце самотолерантності серед різновидів професійної толерантності особистості (рис.).

І все ж самотолерантність володіє деякими обмеженнями порівняно з толерантністю. Так, остання передбачає, що не можна іншій людині нав'язувати свої уявлення про те, що добре, а що погано. Але це вкрай важко зробити стосовно себе, своїх стандартів та еталонів поведінки. Тому самотолерантність може бути усвідомленою лише тоді, коли спричинена метою, яка свідомо поставлена і зреалізовується заради її досягнення, і водночас несвідомою – коли детермінована прийнятим стандартом поведінки і коли результативно особистість виявляє немотивовану поведінку.

Оскільки природа свідомості особистості та її Я сутнісно діалогічна, то очевидно, що самотолерантність – це вироблення таких форм діалогу із “внутрішнім Я”, які б сприяли конструктивному, а не руйнівному розвитку особистості, а отже, це внутрішньоособиста характеристика усуспільненого індивіда. Тут питання ставиться так: чи зможу я і, якщо зможу, то яким чином знайду шлях до самого себе як до унікальної особистості? При позитивній відповіді виникає ситуація *відповідального ставлення* до себе і своєї долі, яка формується нашими вчинками і справою життя, при негативній – людина стає пасивною зброєю в обіймах обставин. Відтак самотолерантність як результат діалогічного погляду на себе є важливою умовою власного (само)розвитку і водночас засобом контролю реалізації свободи, власного сенсу життєздійснення, вказує на розвиток особистісного начала. Її квінтесенція – це не постулювання себе як ідеальної людини і терпимість до різних аномалій у собі, а трудомістке зусилля з напрацювання адекватної моделі поведінки і власних особистісних параметрів [1].

Оскільки вчинки особистості можуть спричинюватися як цінностями, так і антицінностями чи, у крайньому випадку, вартостями, які належать до іншої особистісної парадигми, то вибір тієї чи іншої позиції буде зумовлений саме самотолерантністю, побудованою або на принципі найменшого супротиву – морального чи фізичного, або на розширенні власного досвіду і критичного діалогу з собою.

Самотолерантність – це також здатність до формування варіативної самооцінки (навіть найнегативнішої) у процесі діалогу, що передбачає і варіативність поведінки, й інтерпретацію її соціальних норм та еталонів, яких дотримується дана особистість. Отож, це ще й додатковий світоглядний фактор, котрий створює психологічний комфорт, у результаті якого особистість може вибирати варіант поведінки в межах соціальних, у тому числі й моральних, норм. Недостатньо розвинута самотолерантність вочевидь веде до байдужого ставлення до себе.

Однак самотолерантність не є універсальним регулятором, обмеження її ролі пов'язане з наявністю стандартів поведінки, порушення яких не

допускається. Що повинна зробити особистість, якщо її поведінка розходиться з вибраним стандартом чи еталоном? Тоді вона постає перед вибором – апатія, байдужість, ігнорування чи нетерпимість, супротив, боротьба. Коли порушується такий стандарт (моральне правило, принцип, цінність), виникає уявлення про особисту катастрофу, адже із стандартом пов'язана *самоідентифікація*. Це – криза самоідентифікації, адже неможливо “правильно” уявити свій образ, створити адекватний самообраз чи цілісний Я-образ і тим самим безболісно вписатися в конкретну ситуацію власного повсякдення. Звідси очевидно, що перебіг самоідентифікації впливає на само-толерантність, на самооцінку особистості і на процес її світосприйняття.

Висновки. У царині гуманістичної психології є підстави говорити про *самотолерантну особистість*, котра йде шляхом самоактуалізації. Її основні риси: а) вміння володіти власними почуттями; б) розуміння та сприйняття емоцій, переживань інших; в) толерантне ставлення до своєї унікальності і відмінності від інших; г) спроможність налагоджувати більш глибокі та довірливі міжособистісні відносини із навколишніми без боязні втратити себе; д) неагресивність до людей інших етносів, народів, рас, вірувань, котрі мають свою систему цінностей; е) гармонізування всіх актуальних міжособистісних стосунків шляхом взаємного визнання та поцінування як власного внутрішнього світу, так і індивідуального світу Я інших; є) емпатійність як зреалізована здатність до співпереживання, а відтак як важлива характеристика толерантної людини. Водночас процес самоактуалізації, за К. Роджерсом, спричинюватиме прискорене становлення *внутрішньої мотивації* за умов: зростання актуалізаційного напруження, постійної боротьби особистості з обставинами життя і здолання нею перешкод, швидкої мобільності мислення і практичної дії, відкритості світу, незалежності від зовнішніх впливів та опертя на свій потенціал, самодостатності поглядів, моральної зрілості, соціальної компетентності і самовідданості.

1. Орехов С. И. Самотолерантность // Толерантность и полисубъектная социальность : материалы конференции. – Екатеринбург, УрГУ, МИОН, 2001. – С. 90-94.

2. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / Карл Роджерс ; пер. с англ. [общ. ред. и предисл. Исениной Е. И.]. – М. : Изд. группа “Прогресс”, “Универс”, 1994. – 480 с.

3. Фурман А. В., Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції: Навч. посібник. – Львів: Новий світ-2000, 2006. – 360 с.

4. Фурман А. В. Ідея професійного методологування: Монографія. – Ялта–Тернопіль : Економічна думка, 2008. – 208 с.

5. Шаюк О. Я. Науково-психологічне осмислення толерантності як загальнолюдської проблеми / О. Я. Шаюк // Психологія і суспільство. – 2010. – №1. – С. 100–111.